

UOT 82

<https://doi.org/10.59849/2311-8482.2025.1.49>

ALTUNAY ƏSGƏR*

TAPMACALARIN TOPLANMASI VƏ NƏŞRİ

Azərbaycan folklorunun tapmaca janrına aid mətnlər XIX əsrin sonlarından toplanaraq nəşr olunub və onların toplanması işi bu gün də davam etdirilir. Onların toplanması və nəşri üçün çox iş getdi. Üstəlik, bu janra aid mətnlər dağımıqdır. Onların toplanmasına, sistemləşdirilməsinə böyük ehtiyac var. Tapmacaların sistemli kataloqunun yaradılması Azərbaycan folklorunun tapmaca fondunun mənzərəsini yaratmağa və onlardan istifadəni asanlaşdırmağa imkan verərdi. Belə bir kataloqun yaradılması folklorşünaslığın qarşısında duran vəzifələrdən biridir.

Açar sözlər: SMOMPK, Qori, Vətən dili, Vəlibəyov, Köçərli..

Giriş

Azərbaycan tapmacalarının toplanması və nəşrinə XIX əsrin sonlarından – Qori müəllimlər seminariyasının müəllimləri və məzunları tərəfindən başlanmışdır. XX əsrin əvvəllərində bu iş marifçi ziyalılar və yetişməkdə olan mütəxəssis folklorçular tərəfindən davam etdirilmiş və bu günə qədər də toplanmaqda və nəşr olunmaqdadır. Bu sahədə böyük zəhmət çəkmiş ziyalılardan F.Köçərli, H.Zeynallı, V.Xülüflu, Ə.Axundov, N.Seyidov və s. kimi maarifçi və mütəxəssis folklorçuların adlarını çəkə bilərik. Bu sahədə Folklor İnstitutunun əməyi xüsusilə böyükdür. İnstitutun əməkdaşlarının gərgin əməyi sayəsində bu günə qədər beş mindən çox tapmaca toplanıb nəşr olunmuşdur. Toplama və nəşr işi bu günə qədər davam etməkdədir. Bütün folklor materialları kimi tapmacalar da vahid elmi prinsiplə çap olunmamışdır. Bir çox hallarda tapmacaların toplandığı bölgə və söyləyicisi haqqında məlumat verilməmiş, mətnlər bölgənin dil-ləhcə xüsusiyyətlərindən azad edilmiş, ədəbi dil normalarına salınmışdır. Bununla yanaşı, elmi prinsiplərin qorunub saxlandığı mətnlər də az deyil. Mövcud mətnlərin bir yerə toplanıb nəşr olunması folklorşünaslığın qarşısında dayanan vəzifələrdəndir.

Əsas məzmun

Azərbaycan xalq tapmacalarının toplanmasına dair ilk nümunələrə biz XIX əsrə aid mənbələrdə rast gəlirik. 1881-1889-cu illərdə Tiflis şəhərində dərc olunmuş “Qafqaz vilayətlərinin və tayfalarının təsviri üçün material məcmuəsi” onlardan biridir. Bu məcmuə, məlum olduğu kimi, SMOMPK adı ilə tanınır. Bu məcmuədə nəşr olunan folklor materialları həm Qori müəllimlər seminariyası məzunları, həm də rus ziyalıları tərəfindən toplanmışdır. Bu məcmuədə zəngin folklor örnəklərimiz, o cümlədən, əfsanə, rəvayət, atalar sözü, məsəl, tapmaca, layla, oxşama, nağıl, dastan, aşıq yaradıcılığı, mərasim folkloru və s. janrlar rus dilinə tərcüməsi ilə bərabər özünə yer almışdır. Azərbaycanın müxtəlif bölgələrindən toplanan və 11 buraxılışda cəm olan bu folklor örnəkləri regionun tarixi, mədəniyyəti, coğrafiyasını aydın şəkildə görməyə imkan verir. Tapmaca nümunələrinə biz SMOMPK məcmuəsinin 1-ci, 13-cü və 18-ci buraxılışlarında rast gəlirik. 1-ci buraxılışında rus maarifçisi Zelenskinin İrəvan azərbaycanlılarından yazıya aldığı 33 tapmaca yer almışdır. Toplanan tapmacalar, əsasən, məişət, səma cisimləri, bitki növləri mövzularını əhatə edir. A.Kalaşev və A.Hakimovun topladığı “Tatar mətnləri” başlığı altında dərc olunmuş 18-ci buraxılışda isə 48 tapmaca yer alır. Bu buraxılışda yer alan əksər materialların toplanmasında Azərbaycan folkloruna az-çox bələd olan ziyalı A.Kalaşevin əməyi danılmazdır. Tapmacaların 35-i Nuxa şəhərindən, 7-si Cəbrayıl qəzasından, 6-sı isə Yelizavetpol (Gəncə) şəhər sakini Həsən Kərimovun dilindən yazıya alınmışdır. Hər bir tapmacanın cavabı qarşısında qeyd olunmuşdur. 1-ci buraxılışda dərc olunmuş tapmacalardan fərqli olaraq, 18-ci buraxılışda yer alan tapmacalarda dil, ləhcə xüsusiyyətləri olduğu kimi saxlanmışdır. Məcmuədə yer alan tapmacalar müxtəlif mövzuları əhatə etsə də, heç bir prinsiplə qruplaşdırılmayıb, tapmacalar adı sıralama ilə dərc olunmuşdur. Azərbaycan dilində ilk əsaslı dərs vəsaitinin yaranması da bu dövrə təsadüf edir və bu dərs vəsaitin adı da Qori müəllimlər seminariyasının adı ilə bağlıdır. Ümumiyyətlə, həmin dövrdə Qori müəllimlər seminariyası ziyalılarının Azərbaycan mədəniyyətinin öyrənilməsi, yeni nəslin və ictimai fikrin formalaşmasında gördükləri işlərin dəyəri ölçüyə gəlməz. Bugünkü Azərbaycan folklorşünaslığı bütün uğurlarını həmin nəsələ borcludur. Millətin ziyalıları, folklorumuzun toplanması uğrunda, sözün əsl mənasında, mübarizə aparırdılar. Azərbaycan folklorşünaslığı nisbətən inkişaf etdi, çoxsaylı folklor mətnləri toplandı və çap edildi.

Azərbaycanda ilk anadilli dərs vəsaiti hesab olunan “Vətən dili” kitabı iki hissədən ibarətdir.

Dərsliyin I hissəsinin müəllifi görkəmli maarifçi, pedaqoq və metodist – Aleksey Çernyayevskidir. II hissəsinin müəllifi Aleksey Çernyayevski ilə bərabər onun yetirmələrindən olan görkəmli maarif xadimi istedadlı publisist Səfərəli bəy Vəlibəyovdur. Birinci sinif şagirdləri üçün nəzərdə tutulmuş birinci hissəsi 1882-ci ildə, ikinci və üçüncü sinif şagirdləri üçün nəzərdə tutulmuş ikinci hissəsi isə 1888-ci ildə Tiflisdə çap olunan bu dərslikdə rəsm, yazı nümunələri, əlifba ilə tanışlıq, əski Azərbaycan əlifbasını təşkil edən hərflərin adlarını açıqlayan cədvəllər, söz birləşmələri, qısa cümlələr, kiçik hekayələr, atalar sözləri, ibrətamiz hekayələr, təsərrüfat əşyaları, bitki və heyvanat aləmi, coğrafiya, nəbatat, tikinti və pul haqqında məlumatlar və digər folklor nümunələri ilə yanaşı, tapmacalar da yer almaqdadır. Kitab sadə xalq dilində yazılmış, dövrün dil və ləhcə xüsusiyyətləri olduğu kimi qorunub saxlanmışdır. Kitabın birinci hissəsində 22, ikinci hissəsində isə 62 tapmaca yer almaqdadır. Hər iki hissədə tapmacalar müxtəlif hekayələrlə vəhdət halında verilmişdir.

XX əsrin əvvəlləri çox ziddiyyətli dövr idi. Gərgin ictimai, ədəbi mübarizələr dövrü idi. Bu illərdə ictimai-siyasi həyatda baş verən hadisələr şifahi xalq ədəbiyyatına olan marağı gücləndirmişdi. Folklorumuza yazıçı və şairlərlə birlikdə pedaqoji fikir nümayəndələri də yaxından maraq göstərirdilər. Bu baxımdan, folklorşünaslıq sahəsində görülən işlərdə Firudin bəy Köçərlinin adını çəkməmək mümkün deyil. O, qabaqcıl pedaqoq, folklor toplayıcısı və ilk Azərbaycan ədəbiyyat tarixinin müəllifi olmuşdur. F.Köçərli xalq yaradıcılığının tədqiq edilməsində, toplanıb çap edilməsində müstəsna rol oynamışdır. Onun “Balalara hədiyyə” kitabı uşaq folkloru sahəsində atılmış ilk böyük addım idi. 1912-ci ildə çap olunmuş bu kitabda xalq yaradıcılığının müxtəlif sahələrinə dair nümunələr tapmaq mümkündür. 45 tapmacanın yer aldığı bu kitabda tapmacalar mövzu və əhatə obyektlərinə görə digər şifahi xalq yaradıcılığı nümunələri ilə birlikdə hissə-hissə verilmişdir. Folklor nümunələrinin bu cür təqdimatı onu digər nəşrlərdən fərqləndirən əsas xüsusiyyətdir. Onun nəşr etdirdiyi tapmacalar arasında bayatı formasında, həmçinin riyazi hesablamalar üzərində qurulmuş tapmaca nümunələrinə də rast gəlinir. Tapmacaların özəlliklərini yaxşı bilən Firudin bəy Köçərli onların toplanmasına, nəşrinə, tədqiqinə böyük önəm verib. O, çox təcrübəli və səriştəli folklor toplayıcısı olduğundan həmin tapmacalar mətnlərinin mükəmməlliyi, təhriflərə daha az yol verilməsi ilə seçilir. Ədəbi dil qaydalarına riayət edilərək verilən tapmaca nümunələrinin cavabları isə kitabın sonunda ardıcıl şəkildə qeyd olunmuşdur (4, s.167,168). Tapmacaların toplanması və nəşri sahəsində işlər 20-ci illərdən sonra daha da genişlənmişdir. Bu illərdə folklorumuzu toplamaq və nəşr etmək işinin təşəbbüskarlarından olan H.Zeynallı və V.Xulufunun gördüyü işlər şifahi xalq yaradıcılığının toplanması və onun elmi-nəzəri məsələlərinin aydınlaşdırılmasında müstəsna rol oynamışlar. Hər iki alim folklor toplayıcısı kimi topladığı materiilləri ayrıca kitabça şəklində nəşr etdirir və folklor araşdırıcısı kimi çox mühüm nəzəri əhəmiyyəti olan məqalələr yazırdı. Əsaslı 1923-cü ildə qoyulan “Azərbaycanı tədqiq və tətəbbü cəmiyyəti” üzvü olan ziyalılarımız bu cəmiyyətin xətti ilə tez-tez Azərbaycanın müxtəlif rayonlarına ekspedisiyalar təşkil etmiş və folklorumuzun müxtəlif janrlarını toplamaqla məşğul olmuşdur.

Vəli Xulufunun 1926-cı ildə nəşr olunmuş “Tapmacalar” kitabında 726 tapmaca yer alır. “Tapmacaların tərtibində materiillərin çoxu təbiətə aid olduğundan ictimai, siyasi və sair qruplara bölməyib, əlifba sırası ilə buraxmağı daha münasib gördük” deyərək müəllif müqəddimədə tapmacaların hansı prinsiplə tərtib edildiyini qeyd edir (7, s.9). Əsasən, Qarabağ və Zəngəzur bölgəsindən, daha sonra Qazax, Naxçıvan, Göyçay bölgələrindən toplanmış nümunələrin aid olduğu region qarşısında qeyd edilmişdir. V.Xulufu müxtəlif bölgələrdən toplanmış bu folklor materiillərini nəşr etdirərkən təhrifə yol verməmiş, dil və ləhcə xüsusiyyətlərini qoruyub saxlamışdır. Bu haqda kitabın müqəddiməsində müəllif yazır: “Hər bir tapmacanın yazılışında toplanan qəzanın tələffüzündə olan xüsusiyyəti mümkün qədər saxlamağa çalışdıq. Bunun dil mütəxəssislərinə əhəmiyyəti olduğu kimi, hər qəzada öz tapmacasını öz tələffüzündə oxuyar və başqa qəzalar da bu xüsusiyyət ilə tanış olar” (7, s.9). Kitabda nəzm, nəsr şəklində yer alan tapmacaların cavabları isə kitabın sonunda sıra ilə verilir. Daha sonra, 1928-ci ildə Hənəfi Zeynallının “Azərbaycan tapmacaları” kitabı işıq üzünə görünür. Demək olar ki, hər iki kitab həcm etibarilə bir-birinə yaxındır. H.Zeynallı tapmacalar haqqında çap olunan kitablara diqqətlə araşdırmış, onların tərtib prinsiplərini yoxlamış və bu kitabı müəyyən elmi prinsiplər əsasında tərtib etmişdir. 760 tapmacanın yer aldığı bu nəşrdə tapmacalar mövzu və əhatə obyektlərinə görə 8 başlıq altında verilmişdir: 1.İnsan haqqında, 2.Təsərrüfat haqqında, 3.Təbiətə dair, 4.Məməli heyvanlar, 5.Nəbatat haqqında, 6.Yeməyə dair, 7.Cəmiyyətə gərəkli yapılar və şeylər. Müəllif bu kitaba yazdığı müqəddimədə tapmacaların Bakı, Şamaxı, Göyçay ətrafından və qismən də qubalı və qarabağlı yoldaşlardan toplandığını qeyd edir (3, s.15). V.Xulufunun “Tapmacalar” kitabında olduğu kimi burada da tapmacaların toplandığı bölgələrin dil və ləhcə xüsusiyyətləri dəyişdirilmədən, olduğu kimi, verilmişdir. Tapmacaların cavabları kitabın sonunda sıra ilə qeyd edilmişdir.

30-cu illərdən başlayaraq ictimai quruluş tərəfindən Azərbaycanın ziyalı təbəqəsi və o cümlədən folklorşünaslarımız təqiblərə, həbslərə və işgəncələrə məruz qaldılar. Zamanın bu dönəmində baş verən hadisələr ədəbiyyatımıza da təsirsiz ötüşmədi. Hər sahəsi qətiyyətlə inkişaf etməyə başlamışdı ki, baş verən hadisələr folklorumuzun irəliləməsinə olduqca ağır zərbə oldu. Baş verən hadisələrin ağır nəticəsi olaraq yaranmış uzun müddətli fasilədən sonra Ə.Axundovun, H.Qasimovun, N.Seyidovun, Q.Paşayevin nəşr etdirdiyi topla və antologiyalarda tapmacaların nəşri yenidən geniş vüsət almışdır.

XX əsrin ortalarında folklor kitabları ilə töhfə verən müəlliflərdən biri də H.Qasimovdur. Onun nəşr etdirdiyi kitablar folklorumuzun kiçik həcmli janrlarına həsr olunub. Bayatılar və tapmacalar kitabı bunun bariz nümunəsidir. Müəllifin adlandırmasından da görüldüyü kimi, “100 tapmaca” kitabında 100 tapmaca yer almışdır. Ədəbi dil qaydalarına riayət edilərək verilən tapmacaların cavabları kitabın sonunda ardıcıl şəkildə qeyd olunmuşdur. 1958-ci ildə nəşr olunmuş bu kitabın üstün cəhəti odur ki, kitabın hər səhifəsində yer alan tapmacaların mövzusunda aid əlamətləri özündə ehtiva edən, kitabı oxucu tərəfindən daha oxunaqlı, maraqlı hala gətirən müxtəlif mövzulu rəsmlər yer almışdır (1).

XX əsr Azərbaycan folklorunu Əhliman Axundov olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil. Sovet dövründə folklorumuzun toplanması və nəşri sahəsində onun gördüyü işlər əvəzolunmazdır. O, folklor nümunələrini həm toplamış, həm də müntəzəm şəkildə nəşri ilə məşğul olmuşdur. Ə.Axundov, özünün topladığı bütün folklor nümunələrini “Azərbaycan folklor antologiyası” adlanan iki cildlik bir kitabda təqdim etmişdir. 1968-ci ildə nəşr olunmuş bu kitab folklorumuz üçün misilsiz töhfədir. Toplayıcı tərəfindən yazılmış “Bir neçə söz” başlıqlı müqəddimədə kitabın əhatə dairəsi bu şəkildə açıqlanır: “Azərbaycan folklor antologiyası” ilk dəfədir ki, nəşr edilir. Antologiya ən qədim dövrlərdən başlamış zəmanəmizə qədər yaranmış folklor nümunələrini (əmək mahnıları, mövsüm və mərasim nəğmələri, atalar sözləri, tapmacalar, bağlamalar, xalq bayatıları, oyunlar və s.) əhatə edir” (2, s.11). Antologiyanın hər iki cildində bütövlükdə mindən yuxarı folklor nümunəsi vardır ki, belə bir çeşid zənginliyi o vaxta qədərki heç bir folklor nəşrində qarşımıza çıxmır. Folklorumuzun incisi olan tapmacalar da bu nümunələr sırasındadır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu topluda tapmacaların toplanmasına xüsusi diqqət yetirilmişdir. 1968-ci ildə çap edilmiş antologiyada 318 tapmaca yer almışdır. Nəzm, nəsr, bayatı formasında qarşımıza çıxan tapmaca nümunələri mövzu və əhatə obyektlərinə görə 13 başlıq altında birləşdirilmiş (“Əkinçiliyə, taxıl və zəhmətə dair”, “baramaçılığa dair”, “bağçılığa və bostançılığa dair”, “heyvanlara, quşlara və böcəklərə dair”, “işığa, oda dair”, “su ilə əlaqədar”, “zaman və məkanla əlaqədar”, “yağış, qar, buz və başqa təbiət hadisələrinə dair” və.s) hər bir tapmacanın cavabı qarşısında qeyd edilir. Ə.Axundov tapmacaları ləhcə və şivələrdən təmizləyərək ədəbi dildə verilməsini məqsədəuyğun saymışdır. Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, əvəzsiz folklor nümunələri ilə zəngin olan anlatogiyanın hardan və kimdən toplanması ilə bağlı heç bir məlumat yoxdur.

Sonrakı dövrdə tapmacaların toplanması və nəşri missiyasını folklorşünas-alim Nurəddin Seyidov davam etdirir. Onun tapmacaların toplanması və yayılması sahəsindəki işlərini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Müəllifin 1971-ci ildə nəşr olunan “Tapmacalar” kitabının ona qədər nəşr olunmuş bütün tapmacalar kitabından fərqləndirən ən önəmli cəhət tapmacalarının sayının daha çox olması ilə yanaşı, burada digər müəlliflərin kitablarında olmayan yeni tapmacaların çoxluğu. Kitabda 1467 tapmaca, 34 bağlama yer alır. Tapmacalar mövzularına görə 19 başlıq altında birləşdirilmişdir. “Nəbatat aləmi”, “Heyvanlar”, “Musiqi alətləri”, “İnsan və onun bədən üzvləri”, “Silahlar”, “Heyvandarlıq məhsulları və heyvandarlıqla əlaqədar şeylər” “Mətbuat və texnikaya aid tapmacalar” və s. Hər bir tapmacanın cavabı qarşısında verilmişdir (8). Təəssüf ki, müəllif tapmacaların hansı bölgədən toplanması ilə bağlı dəqiq məlumat vermir. 1960-cı ildən üzü bəri nəşr olunmuş tapmaca kitablarında tərtibçilər tapmaca mətnləri üzərində işləyərək dialekt və arxaik sözləri məndən çıxarmış, onu ədəbi dil qaydalarına uyğunlaşdırmışdır. Tapmaca mətnlərinə bu cür müdaxilə bu folklor örnəklərinin təbiiliyinə xələl gətirir. Nurəddin Seyidov da bu ənənəyə sadıq qalaraq öz kitabında tapmacaları ləhcə və şivələrdən təmizləyərək ədəbi dil qaydalarına uyğun şəkildə verməyi məqsədəuyğun saymışdır.

Azərbaycan folklorşünaslığının inkişafında AMEA-nın Folklor İnstitutunun rolu əvəzəedilməzdir. Folklor İnstitutu yarandığı gündən folklorumuzun tədqiqi, toplanması, nəşri, araşdırılması zəngin söz yaddaşımızı olduğu kimi qoruyub gələcək nəsillərə ötürülməsində çox böyük işlər görür. Görülən işlər çoxçeşidli və zəngindir.

Tükənməz şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrinin çap olunduğu əsaslı nəşrlərdən 23 cildə “Azərbaycan folklor antologiyası”, 30 cildə “Azərbaycan folklor külliyatı”, 10 cildə “Qarabağ: folklor da bir tarixdir”, bu vaxta qədər 16 cildi nəşr olunmuş “Güney Azərbaycan folkloru”, 15

cildlik “Azərbaycan folklor örnəkləri”, 4 cildə “Azsaylı xalqların folkloru” kimi silsilə nəşrlərin adlarını qeyd etmək olar. Belə çoxşaxəli nəşrlərin ərsəyə gəlməsi folklorumuzun bütün janrları kimi tapmacaların da zəngin mənzərəsinin üzə çıxmasına öz layiqli töhfəsini vermişdir. Sistemli şəkildə həyata keçirilən bu əsaslı nəşrlər yeni tapmacalarla müşayət olunur. AMEA Folklor İnstitutu bu günə qədər beş minə yaxın tapmaca toplayıb nəşr edə bilmişdir. Folklorumuzda özünəməxsus yeri olan tapmacaların da yer aldığı yuxarıda adlarını çəkdiyimiz nəşrlərin regionlar üzrə sistemli şəkildə çap olunmasının önəmini təsvir etməklə bitməz. Bu nəşrlərdə özünə yer tapan örnəklər bizə bölgələrin yaşayış tərzini, koloriti, təbiət və məişət hadisələrinə baxışı, adət-ənənəsi, dialekt və şivəsi, xalq danışığı dilihaqqında təsəvvür yaradır. Tapmacaların həm mətn, həm də cavab variantlarının əks olunduğu bu nəşrlər janrın bölgə xüsusiyyətləri haqqında təsəvvür yaratmaqla araşdırmalara şərait yaradır.

Deyildiyi kimi, beş minə yaxın tapmacanın yer aldığı bu folklor toplularında mətlər nə əlifba sırası ilə, nə də məzmun baxımından qruplaşdırılaraq verilməmişdir. Burada mətlər sadəcə ümumi “tapmaca” başlığı altında verilmişdir. Bununla yanaşı, nəşr edilmiş nümunələrdə bölgənin dil-ləhcə xüsusiyyətləri saxlanılmış, bəzilərinə isə ədəbi dil normalarına salınmışdır.

Qeyd edək ki, folklorumuzun, o cümlədən də tapmacalarımızın toplanması davam edir. Heç şübhəsiz ki, gələcəkdə yeni-yeni tapmaca örnəkləri toplanıb nəşr olunacaq. Bu işdə folklor institutunda çalışan H.İsmayılov, M.İmanov, Ə.Əsgərov, O.Əliyev, F.Bayat, R.Qafarlı, M.Abbasova, İ.Rüstəmzadə, L.Vaqifqızı (Süleymanova), F.Qasımova, X.Kərimova, A.Əhmədov kimi əməkdaşların əməyi xüsusi şəkildə qeyd edilməlidir. Görülən işlər onların gərgin əməyi sayəsində mümkün olmuşdur.

Qarşıda dayanan problem sadələdiyimiz qaynaqlarda pərakəndə şəkildə yer tutan tapmaca örnəklərini bir yerə toplayıb onların sistemli kataloqunu yaratmaqdan ibarətdir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan folklorşünaslığında belə nümunələr mövcuddur. İ. Rüstəmzadənin “Azərbaycan nağıllarının sistemli kataloqu” (Bakı, 2013) və Elnarə Əmirlinin “Azərbaycan əfsanələrinin poetikası və süjet göstəricisi” adlı işləri bu qəbildəndir (Bakı, 2023). Haqqında danışdığımız janrla bağlı bənzər işin görülməsi Azərbaycan folklorunun tapmaca fondunun mənzərəsini yaratmaqla aparılan araşdırmaların asanlaşmasına yardım göstərəcək.

Nəticə

Azərbaycan folklorunun tapmaca janrına aid mətnlər XIX əsrin sonlarından başlayaraq toplanıb nəşr edilmiş və bu iş bu günə qədər davam etməkdədir. Onların toplanması və nəşrinə böyük əmək sərf olunmuşdur. Bununla yanaşı, bu janra aid mətnlər pərakəndə haldadır. Onların bir yerə toplanıb sistemləşdirilməsinə böyük ehtiyac var. Tapmacaların sistemli kataloqunun yaradılması Azərbaycan folklorunun tapmaca fondunun mənzərəsini yaradar və onlardan istifadəni asanlaşdırardı. Belə bir kataloqun yaradılması folklorşünaslığın qarşısında duran vəzifələrdəndir.

ƏDƏBİYYAT

1. 100 tapmaca. / Toplayıb tərtib edən: H. Qasımov – Bakı: Uşaqgəncnəşr, 1958
2. Azərbaycan folklor antologiyası. /Toplayıb tərtib edən: Axundov Ə. Yenidən işləyəni, nəşrə hazırlayanı və ön sözün müəllifi: Ə. Cəfərov, Bakı: Çıraq, 2015
3. Azərbaycan tapmacaları. / Toplayıb tərtib edən: H.Zeynallı, Bakı: Elm və təhsil, 2013
4. Balalara hədiyyə. /Toplayıb tərtib edən: F. Köçərli, Bakı: Şərq-Qərb, 2013
5. SMOMPK: Azərbaycan folkloru materialları. /Rza Xəlilov, Afaq Xürrəmçızı, Aynur Hüseynova, 3 cildə, I cild, Bakı: Elm və təhsil, 2018
6. SMOMPK: Azərbaycan folkloru materialları. /Rza Xəlilov, Afaq Xürrəmçızı, Aynur Hüseynova) 3 cildə, II cild, Bakı: Elm və təhsil. 2019
7. Tapmacalar. / Toplayıb tərtib edən: V.Xulufu, Bakı: Nurlan, 2013
8. Tapmacalar. / Toplayıb tərtib edən: N. Seyidov, Bakı: Elm, 1971
9. Vətən dili. /Toplayıb tərtib edən: A.O. Çernyavevski, Tiflis: Levit və Mesniqin. 2 cildə. I cild, 1882
10. Vətən dili. / Toplayıb tərtib edənlər: A.O.Çernyavevski, S.H.Vəlibəyov, Tiflis: Kəşkül, 2 cildə, II cild, 1882

*AMEA Folklor İnstitutunun
Folklorun toplanması və nəşri şöbəsinin elmi işçisi
E-mail: asgeraltunay@gmail.com

Altunay Asger

COLLECTION AND PUBLICATION OF PUZZLES

Texts related to the riddle genre of Azerbaijan folklore have been collected and published since the end of the 19th century, and the work of collecting continues to this day. A lot of work was spent on their collection and publication. Besides, the texts related to this genre are scattered. There is a great need to collect and systematize them. The creation of a systematic catalog of riddles would create a picture of the riddle fund of Azerbaijan folklore and facilitate their use. Creation of such a catalog is one of the tasks facing folklore studies.

Keywords: *SMOMPK, Gori, Motherland language, Valibayov, Kocherli*

Алтунай Асгар

СБОР И ПУБЛИКАЦИЯ ГОЛОВЛОМОК

Тексты, относящиеся к жанру загадок азербайджанского фольклора, собираются и публикуются с конца XIX века, и работа по собиранию продолжается по сей день. На их сбор и публикацию было потрачено много труда. К тому же тексты, относящиеся к этому жанру, разрознены. Существует большая потребность в их сборе и систематизации. Создание систематического каталога загадок позволило бы создать картину фонда загадок Азербайджанского фольклора и облегчить их использование. Создание такого каталога является одной из задач, стоящих перед фольклористикой.

Ключевые слова: *СМОМПК, Гори, Ветен дили, Велибеков, Кочерли.*

Filologiya elmləri doktoru Seyfəddin Rzayev tərəfindən təqdim edilmişdir

İlk daxilolma tarixi: 15.01.2025

Son daxilolma tarixi: 23.02.2025